

OD REDAKCJI

Dwudziesty piąty tom „Zeszytów Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” ukazuje się w roku wyjątkowym – świętujemy zarówno jubileusz czasopisma, jak i jubileusz Profesora Krzysztofa Walczaka, któremu tom został dedykowany z okazji 75-lecia urodzin oraz 30-lecia istnienia czasopisma. To nie tylko uho-norowanie dorobku uczonego, ale też wyraz uznania dla jego wieloletniej troski o rozwój badań nad książką, prasą, kulturą pamięci, życiem naukowym i edukacją regionalną.

U początku tomu, niczym refleksyjny prolog i brama wprowadzająca w ca-łość, pojawia się praca prof. Marioli Antczak i dr. Zbigniewa Gruszki, która z ogromną wrażliwością i jednocześnie naukową precyzją rekonstruuje drogę badawczą Jubilata. Oparta na skrupulatnej analizie bibliometrycznej i jakości-owej, porządkuje pięćdziesiąt lat twórczości naukowej, wskazując jej ciągłość tematyczną, zróżnicowanie gatunków publikacji, skalę aktywności redakcyjnej, popularyzatorskiej i dokumentacyjnej. Nie jest to wyłącznie spis osiągnięć, lecz portret uczonego, którego praca – od słowników i bibliografii po działalność edy-torską i instytucjonalną – współtworzyła narzędzia badawcze całego środowiska oraz stała się fundamentem wielu inicjatyw naukowych i inspiracją dla kolejnych pokoleń badaczy.

Następnie tom płynnie otwiera się na szerokie pole historii książki i kultury piśmienniczej. W artykule prof. Jerzego Kosa przenosimy się do Brzegu Dolne-go – miasteczka, które dzięki przedsiębiorczości Sabbataja Josefa Bassa stało się w XVII i XVIII w. ważnym ośrodkiem hebrajskiego drukarstwa europejskiego oraz miejscem, w którym książka przestaje być wyłącznie przedmiotem kultu religijnego, a staje się narzędziem budowania wspólnoty, kapitału kulturowego i rozwoju miasta. W podobnym duchu troski o źródło, jego obieg i recepcję prof. Ewa Andrysiak rekonstruuje losy broszury Stefana Rygla *Czarodziejska moc książki*, analizując kolejne edycje, konteksty wydawnicze i ślady oddziaływa-nia, pokazując, że pojedynczy druk może uruchomić trwałe nurt pro-czytelniczy i stać się elementem opowieści o misji książki w kulturze.

Wątek transferów wiedzy i krzyżujących się horyzontów badawczych rozwi-jają dalsze studia. Prof. Olimpia Mitric przedstawia zbiory emigracyjne w Ga-łaczcu, dotąd pozostające poza głównym nurtem badań archiwalnych, jako istot-ne ogniwo dokumentacji losów polskiej diaspory przemieszczającej się między Francją a Europą Wschodnią. Prof. Anna Cisło odsłania kontekst kaliskiego wy-dania *Samouczka pomocniczego języka międzynarodowego Esperanto* Leopolda Kronenberga, ukazując lokalny udział w międzynarodowym projekcie języko-

wym i edukacyjnym przełomu XIX i XX w. Prof. Aneta Firlej-Buzon analizuje literackie i artystyczne ślady kaliszan w działalności Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” po 1945 r., ukazując, jak indywidualne biografie i migracje środowiskowe przenikały instytucjonalne centrum polskiej kultury literackiej.

Współczesność tomu akcentują dalsze studia. Prof. Magdalena Przybysz-Stawska bada prasę męską ostatniej dekady – segment mediów pozostający zwykle na marginesie ujęć badawczych – czyniąc z niego lustro przemian społecznych, modeli męskości i praktyk komunikacyjnych w kulturze cyfrowej. Ikonoografię podręcznikową analizuje prof. Bogumiła Staniów, ukazując, jak obrazy w edukacji historycznej kształtują kompetencje wizualne, nawyki interpretacyjne i pamięć kulturową, budując „alfabetyzację wizualną” ucznia. Prof. Agata Walczak-Niewiadomska przedstawia syntetyczną eksplikację dorobku i metod biografistyki specjalistycznej, wskazując, że słowniki i encyklopedie stanowią nie tylko narzędzia pomocnicze, lecz fundament infrastruktury naukowej bibliologii i informatologii.

Druga część tomu przenosi nas w przestrzeń historii klasycznej, odczytywanej przez pryzmat źródeł, biografii i lokalnych archiwów. Prof. Jerzy Pietrzak ukazuje dzieje zamku w Mirze, od rodów magnackich po czasy nowoczesne, traktując zmianę własności jako zwierciadło przemian społecznych i politycznych regionu. Mikrohistorię Ostrzeszowskiego Koła Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego, przedstawia prof. Jarosław Durka, odsłaniając mechanizmy społecznej pracy pamięci – archiwizację, gromadzenie świadectw i budowanie narracji lokalnej. Prof. Piotr Gołdyn analizuje obraz prezydentury Stanisława Wojciechowskiego w „Żołnierzu Polskim”, pokazując napięcia między powagą państwa a codziennością wojskowej służby w początkach niepodległości. Natomiast prof. Alicja Pihan-Kijasowa rekonstruuje początki zainteresowań slawistycznych Władysława Kuraszkiewicza, odsłaniając źródła pasji i środowisko kształtowania się warsztatu filologicznego. Prof. Krzysztof Rottermund kreśli portret Jana Kiblera – pianisty, pedagoga i animatora kultury – wskazując, że historia kultury to także biografie artystów działających poza głównymi metropoliami, w przestrzeni codzienności.

Część naukową domykają dwa teksty: projekt prof. Makarego Górzyńskiego ustanowienia Memoriału I wojny światowej – nowoczesnej instytucji kultury, łączącej funkcje muzealne, edukacyjne i obywatelskie oraz raport dr Bogumiły Celer i dr. Marcina Mikołajczyka z kwerend w archiwach USA, które wpisują lokalne badania nad osobą Prezydenta Wojciechowskiego w globalny obieg źródeł.

Dział recenzji, sprawozdań i z żałobnej karty potwierdza, że czasopismo pozostaje żywym świadectwem rytmu życia naukowego, dialogu środowiskowego i tradycji towarzystwa. Szczególnym akcentem jest część „Z żałobnej karty”, w której prof. Waldemar Łazuga wspomina prof. Dzierżymira Jankowskiego, a dr Grzegorz Szczurek – Edwarda Pudełkę, ukazując naukę jako dzieło ciągłości, budowane dzięki wartościom, wrażliwości i pracy konkretnych ludzi.

W tomie zapisano także uroczystość nadania członkostwa honorowego Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk profesorowi Waldemarowi Łazudzie, podkreślając jego wkład w rozwój badań historycznych i życia akademickiego.

Niech więc niniejszy, jubileuszowy z dwóch powodów tom będzie nie tylko celebracją, lecz także zobowiązaniem. Pokazuje bowiem, że historia książki, prasy, edukacji, kultury i pamięci nie jest zbiorem odizolowanych dziedzin, lecz wielkim nurtem badań, który łączy pokolenia, środowiska, dyscypliny i języki, pielęgnując tradycję i otwierając nowe sposoby opowiadania świata.

W imieniu zespołu redakcyjnego dziękujemy wszystkim Autorom, Recenzentom i Czytelnikom. Szczególną wdzięczność kierujemy do Recenzentów tomu – prof. Marka Białokura, prof. Joanny Lusek, prof. Elżbiety Orman, prof. Jadwigi Woźniak-Kasparek oraz prof. Grażyny Wrony – za wnikliwe uwagi, życzliwość i naukową rzetelność.

Profesorowi Krzysztofowi Walczakowi życzymy, by lektura tego tomu była inspiracją do dalszych badań, źródłem twórczej refleksji i świadectwem, że jubileusz jest chwilą pamięci oraz początkiem kolejnego etapu pracy naukowej.

Prolegomena laudacyjna ku czci Profesora Krzysztofa Walczaka

Wraz z otwarciem niniejszego tomu chcemy dopełnić jego jubileuszowego charakteru prolegomeną – słowem wdzięczności, szacunku i uznania dla Profesora. To gest prosty, a zarazem zobowiązujący: oddać głos faktom, słowom uczniów i współpracowników oraz samemu Jubilatowi – bez emfazy, za to z należytą rzetelnością i szacunkiem. Dedykacja tomu uczonemu jest zawsze próbą uchwycenia tego, co w życiu naukowym najtrwalsze: idei, które nie przemijają, instytucji, które wzrastają dzięki ludzkiej pasji, oraz relacji mistrz–uczeń, których sens nie wyczerpuje się w samej dydaktyce, lecz rozkwita w codziennym wysiłku kształtowania postaw, warsztatu i wrażliwości. Niniejszy tom, podwójnie jubileuszowy, jest zatem nie tylko naukowym wydarzeniem, lecz także wyrazem wdzięczności wobec Profesora Krzysztofa Walczaka – uczonego, redaktora i organizatora życia naukowego, animatora kultury książki i niezrównanego promotora pamięci o przeszłości Kalisza i regionu.

W licznych świadectwach o dorobku Profesora powraca jedna, stale potwierdzana obserwacja: rozmach i konsekwencja Jego pracy. Trafnie ujęła to prof. Hanna Tadeusiewicz:

Twórczość naukowa i popularnonaukowa prof. dr. hab. Krzysztofa Walczaka – profesjonalnie zestawiona w bibliografii podmiotowej – zdumiewa liczbą pozycji i różnorodnością podejmowanej problematyki badawczej a także rodzajów publikacji¹.

¹ Hanna Tadeusiewicz, „Dorobek naukowy profesora Krzysztofa Walczaka w zakresie biografistyki”, w: *Region i książka szkice z dziejów książki regionalnej*, red. Ewa Andrysiak, Elżbieta Steczek-Czerniawska (Kalisz: kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2016), 325-327.

Słowa te nie są grzecznościową formułą; potwierdzają je dekady redakcji, edycji i badań nad książką, prasą i biografistyką, prowadzone konsekwentnie z Kalisza ku ogólnopolskiej humanistyce.

Droga Jubilata, zakorzeniona w Kaliszu, łączy akademickie kompetencje z pracą instytucjonalną i obywatelską. Najgłębszym językiem opisującym tę biografię pozostaje regionalizm – rozumiany jako odpowiedzialność za dziedzictwo i wspólnotę. Jak pisał prof. Dzierżymir Jankowski:

Profesor Krzysztof Walczak funkcję regionalisty – historyka, biografę, kierownika instytucji regionalnych i działacza społecznego wypełniał na przełomie XX i XXI wieku w sposób niezwykle aktywny i z wielkim talentem twórczym, dydaktycznym i organizacyjno-społecznikowskim².

U źródeł tej drogi stoją domowe tradycje i formacja bibliofilska. Profesor wielokrotnie podkreślał w rozmowach i tekstach, że został ukształtowany przez dom pełen książek oraz przez miasto, które samo „uczy bycia regionalistą”. Temu przekonaniu towarzyszy credo wyrażone w wywiadach i wystąpieniach: o trwałości książki (w różnych formach materialnych i niematerialnych), o niezastąpionej roli bibliotekarza jako przewodnika po „bezkresach wiedzy” oraz o kulturze czytania jako fundamencie wspólnoty. W duchu tego przekonania Profesor prowadzi wieloletnie prace nad drukarstwem i prasą Kalisza, biografistyką oraz nad budowaniem infrastruktury wiedzy – bibliotek, katalogów, słowników, serii i czasopism.

Tę wielką pracę publiczną dopełnia wymiar relacji mistrz-uczeń: wymagającej i życzliwej, opartej na rzetelności, precyzji i kulturze słowa. Najtrwalszym osiągnięciem uczzonego są nie tylko publikacje, lecz także ludzie, których kształtuje.

Wdzięczność, którą dziś wyrażamy, ma więc wymiar naukowy, instytucjonalny i osobisty. Jest to wdzięczność wobec Mistrza, który nie tylko pisze o kulturze książki, lecz także ją współtworzy; który nie tylko bada biografie, lecz pomaga innym odnaleźć własną; który nie tylko zgłębia historię, lecz z pełną świadomością buduje przyszłość.

Niech ta prolegomena laudacyjna domknie część wstępną numeru: jako wyraz wdzięczności za dzieło życia, jako potwierdzenie ciągłości szkoły badawczej oraz jako zaproszenie do pracy – tej, która łączy rzetelność warsztatu, wrażliwość na dziedzictwo i odpowiedzialność za przyszłość.

²Dzierżymir Jankowski, „Regionalizm w naukowej i społecznej działalności twórczej Krzysztofa Walczaka i kilka wniosków”, w: *Region i książka szkice z dziejów książki regionalnej*, red. Ewa Andrysiak, Elżbieta Steczek-Czerniawska (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2016), 318-323.

Plurimos annos, Panie Profesorze. Niech to słowo i cały tom będą symbolicznym ukłonem wobec Pańskiej twórczości, konsekwencji, pracy i dobroci, a zarazem przypomnieniem, że humanistyka żyje tam, gdzie pielęgnuje się tradycję, buduje narzędzia poznania i tworzy przestrzeń dla nowych pokoleń badaczy.

*Bogumiła Celer
Marcin Mikołajczyk*

A WORD FROM THE EDITOR

The twenty-fifth volume of the „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” appears in an exceptional year – we celebrate both the anniversary of the journal and the jubilee of Professor Krzysztof Walczak, to whom this volume is dedicated on the occasion of his 75th birthday and the 30th anniversary of the journal. It is not only a tribute to the Scholar’s achievements but also an expression of appreciation for his long-standing care for the development of research on the book, the press, the culture of memory, scholarly life, and regional education.

At the beginning of the volume, like a reflective prologue and a gateway introducing the whole, there is a study by Prof. Mariola Antczak and Dr. Zbigniew Gruszka, which, with great sensitivity and scientific precision, reconstructs the research path of the Jubilee Scholar. Based on meticulous bibliometric and qualitative analysis, it organizes fifty years of scholarly activity, indicating its thematic continuity, the diversity of publication types, and the scale of editorial, popularizing, and documentary activity. It is not merely a list of achievements but a portrait of a scholar whose work – from dictionaries and bibliographies to editorial and institutional endeavors – has co-created the research tools for the entire field and has become the foundation of many scholarly initiatives and an inspiration for successive generations of researchers.

The volume then opens up to a broad field of book history and written culture. In Prof. Jerzy Kos’s article, we are transported to Brzeg Dolny – a town which, thanks to the entrepreneurial spirit of Sabbataj Josef Bass, became in the 17th and 18th centuries an important center of European Hebrew printing and a place where the book ceased to be solely an object of religious worship and became a tool for building community, cultural capital, and urban development. In a similar spirit of care for sources, their circulation, and reception, Prof. Ewa Andrysiak reconstructs the history of Stefan Rygiel’s pamphlet *The Magical Power of the Book*, analyzing subsequent editions, publishing contexts, and traces of influence, showing that a single print can initiate a lasting pro-reading trend and become an element in the narrative of the book’s cultural mission.

The theme of knowledge transfer and intersecting research horizons is further developed in subsequent studies. Prof. Olimpia Mitric presents émigré collections in Galați, hitherto remaining outside the main current of archival research, as an important link in documenting the history of the Polish diaspora moving between France and Eastern Europe. Prof. Anna Cisło reveals the context of the Kalisz edition of Leopold Kronenberg's Self-Teaching Guide to the International Auxiliary Language Esperanto, showing local involvement in an international linguistic and educational project at the turn of the 20th century. Prof. Aneta Firlej-Buzon analyzes the literary and artistic presence of Kalisz natives within the activity of the „Czytelnik” Publishing Cooperative after 1945, demonstrating how individual biographies and community migrations permeated the institutional center of Polish literary culture.

The contemporary character of the volume is emphasized by further studies. Prof. Magdalena Przybysz-Stawska examines men's press from the last decade – a media segment usually marginal in scholarly analyses – turning it into a mirror of social transformations, models of masculinity, and communication practices in digital culture. Prof. Bogumiła Staniów analyzes textbook iconography, showing how images in historical education shape visual competence, interpretative habits, and cultural memory, building students' "visual literacy." Prof. Agata Walczak-Niewiadomska presents a synthetic discussion of the achievements and methods of specialist biographical studies, pointing out that dictionaries and encyclopedias are not only auxiliary tools but the fundamental scholarly infrastructure of book science and information science.

The second part of the volume takes us into the realm of classical history, interpreted through sources, biographies, and local archives. Prof. Jerzy Pietrzak presents the history of the castle in Mir – from magnate families to modern times – treating changes in ownership as a mirror of social and political transformations in the region. Prof. Jarosław Dura presents a microhistory of the Ostrzeszów Chapter of the Society for Research on the History of the Greater Poland Uprising, revealing mechanisms of social memory work – archiving, collecting testimonies, and building local narrative. Prof. Piotr Gołdyn analyzes the image of the presidency of Stanisław Wojciechowski in Polish Soldier, showing tensions between state dignity and the everyday realities of military service in the early years of independence. Prof. Alicja Pihan-Kijasowa reconstructs the beginnings of Władysław Kuraszkiewicz's interest in Slavic studies, revealing the origins of his passion and the intellectual environment in which his philological skills developed. Prof. Krzysztof Rottermund sketches a portrait of Jan Kibler – pianist, pedagogue, and cultural animator – pointing out that cultural history consists also of biographies of artists working outside major metropolises, in everyday spaces.

Two texts close the scholarly section: a report by Dr. Bogumiła Celer and Dr. Marcin Mikołajczyk on archival research in the USA, situating local studies on

President Wojciechowski within the global circulation of sources, and Prof. Makary Górzynski's project to establish a World War I Memorial – a modern cultural institution combining museum, educational, and civic functions.

The section of reviews, reports, and community memory confirms that the journal remains a living testimony to the rhythm of scholarly life, academic dialogue, and the tradition of the Society. A particularly notable element is the In Memoriam section, in which Prof. Waldemar Łazuga commemorates Prof. Dzierżymir Jankowski, and Dr. Grzegorz Szczurek – Edward Pudełko, presenting scholarship as a work of continuity built through values, sensitivity, and the work of specific individuals. The volume also records the ceremony of awarding honorary membership of the Kalisz Society of Friends of Learning to Prof. Waldemar Łazuga, highlighting his contribution to the development of historical research and academic life.

Let this doubly jubilee volume be not only a celebration but also a commitment. It shows that the history of the book, press, education, culture, and memory is not a set of isolated fields but a great current of research that connects generations, communities, disciplines, and languages, cultivating tradition and opening new ways of narrating the world.

On behalf of the editorial team, we thank all Authors, Reviewers, and Readers. Our special gratitude goes to the Reviewers of this volume – Prof. Marek Białokur, Prof. Joanna Lusek, Prof. Elżbieta Orman, Prof. Jadwiga Woźniak-Kasperek, and Prof. Grażyna Wrona – for their insightful comments, kindness, and scholarly diligence.

We wish Professor Krzysztof Walczak that reading this volume may be an inspiration for further research, a source of creative reflection, and a testimony that a jubilee is both a moment of remembrance and the beginning of another stage of scholarly work.

A laudatory prolegomenon in honor of Professor Krzysztof Walczak

With the opening of this volume, we wish to complete its jubilee character with a prolegomenon – a word of gratitude, respect, and recognition for Professor Krzysztof Walczak. It is a simple yet solemn gesture: to give voice to facts, to the words of students and collaborators, and to the Jubilee Scholar himself – without pathos, yet with due rigor and respect. Dedicating a volume to a scholar is always an attempt to capture what is most enduring in academic life: ideas that do not fade, institutions that grow thanks to human passion, and master-disciple relationships whose meaning is not exhausted by teaching alone but flourishes in the daily effort to shape attitudes, skills, and sensitivity. This volume – doubly jubilee – is therefore not only a scholarly event but also an expression of gratitude toward Professor Krzysztof Walczak – a scholar, editor, and organizer of scholarly life, a promoter of book culture, and an incomparable guardian of the historical memory of Kalisz and the region.

In numerous testimonies regarding the Professor's achievements, one constant observation recurs: the scope and consistency of his work. As Prof. Hanna Tadeusiewicz aptly put it:

The scholarly and popular-scientific work of Prof. Krzysztof Walczak – professionally compiled in a dedicated bibliography – astonishes with the number of entries and the diversity of research topics as well as publication types³.

These words are not mere courtesy; they are confirmed by decades of editorial, publishing, and research activity in the fields of book studies, press studies, and biography research – conducted with steadfast dedication from Kalisz into the realm of Polish humanities.

The Jubilee Scholar's path, rooted in Kalisz, combines academic expertise with institutional and civic engagement. The deepest language describing this biography is regionalism – understood as responsibility for heritage and community. As Prof. Dzierżymir Jankowski wrote:

Professor Krzysztof Walczak fulfilled the role of regionalist – historian, biographer, director of regional institutions, and social activist – at the turn of the 20th and 21st centuries in an exceptionally active and creatively gifted manner, both in teaching and in organizational and social work⁴.

At the origins of this path stand family traditions and bibliophile formation. The Professor has repeatedly emphasized that he was shaped by a home full of books and by a city that itself “teaches how to be a regionalist.” Accompanying this conviction is a credo expressed in interviews and lectures: about the durability of the book (in its various material and immaterial forms), the irreplaceable role of the librarian as a guide through the “boundless expanses of knowledge,” and the culture of reading as the foundation of community. In this spirit, the Professor conducted long-term research on printing and press in Kalisz, on biography studies, and on building the infrastructure of knowledge – libraries, catalogues, dictionaries, series, and journals.

This great public work is complemented by the dimension of master-disciple relations: demanding yet benevolent, grounded in diligence, precision, and re-

³ Hanna Tadeusiewicz, „Dorobek naukowy profesora Krzysztofa Walczaka w zakresie biografistyki”, w: *Region i książka szkice z dziejów książki regionalnej*, red. Ewa Andrysiak, Elżbieta Steczek-Czerniawska (Kalisz: kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2016), 325-327.

⁴ Dzierżymir Jankowski, „Regionalizm w naukowej i społecznej działalności twórczej Krzysztofa Walczaka i kilka wniosków”, w: *Region i książka szkice z dziejów książki regionalnej*, red. Ewa Andrysiak, Elżbieta Steczek-Czerniawska (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2016), 318-323.

spect for language. A scholar's greatest achievement is not only publications but also the people shaped by his guidance.

Therefore, the gratitude we express today is scholarly, institutional, and personal. It is gratitude toward a Master who not only wrote about book culture but actively co-created it; who not only studied biographies but helped others discover their own; who not only explored history but consciously built the future.

May this laudatory prolegomenon close the introductory section of this volume: as an expression of gratitude for the life's work, as confirmation of the continuity of a scholarly school, and as an invitation to work – the kind that joins methodological rigor, sensitivity to heritage, and responsibility for the future.

Plurimos annos, Professor. May this word and the entire volume be a symbolic bow to your creativity, perseverance, work, and kindness, and a reminder that the humanities live where tradition is cultivated, tools of knowledge are built, and space is created for new generations of scholars.

*Bogumiła Celer
Marcin Mikołajczyk*